

Mint a Népszava főszerkesztője külön is meg akarom köszönni Neked a lapnak küldött legutóbbi nyilatkozatodat,¹ amely annál is nagyobb örömet okozott nekünk, mert minden egyes pontjával tökéletesen megegyeztek nézeteink.

E levél átadója Bede István elvtársunk, aki most Magyarországot lesz hivatva képviselni Angliában. Nagyon kérek, támogasd őt munkájában, amely eleinte bizonyára nem lesz könnyű, hiszen sok félreértéssel és egy sötét múlt árnyainak emlékével is meg kell birkóznia.

A mielőbbi viszontlátásig, meleg barátsággal üdvözöl őszinte tisztelőd

PIL 704. f. 82. ő. e. (eredeti). Másodpéldánya uo. 283. f. 12/46. ő. e. Közli: KMVÍ II. 411.

¹ Károlyi interjúja a *Népszava* 1945. december 3-i számában jelent meg. Támogatja a magyar kormányt, méltatja eredményeit, nemzeti egységre és a szomszéd államokkal való viszony javítására szólít fel. A szöveget közli: *KMVÍ II. 210–213.*

177. JÁSZI OSZKÁR KÁROLYI MIHÁLYHOZ

(Worcester, Mass., USA, 1946. január 4.)

Mélyen tisztelt és kedves Barátom!

A múlt év utolsó és az új év első napjaiban a szokottnál is gyakrabban gondoltam és gondolok Reád és a Kegyelmes Asszonyra. Nagyon átérzem elhatározásod súlyát, a feladat nehézségét és a jövő bizonytalanságát. És nagyon féltetek úgy a testi-lelki strapától, mint az otthoni intrikafészeketől. A fő dolog, hogy egy megbízható nucleust¹ teremts Magatok körül. Programod, a pártokon kívül és felül állani, az egyetlen helyes. Ehhez azonban egy megfelelő tábor kell, világos eszű és tiszta jellemű emberekből. Ez annál szűkebb, mivel a pesti talaj nagyon sikamlós lehet, főleg azok számára, akik több mint két évtizede elvesztették a kontaktust az új nemzedékkel. A Kelet és Nyugat közötti béékelttség is új és súlyos problémákat teremt. Én úgy látom, hogy igenis megvan már egy kis csoport, akikre támaszkodhatsz, és azt kell majd kiegészítened az *emigrációból való hazahívásokkal*. Neked és csoportodnak kovásznak kell lenni a nagy átalakulás folyamatában, mely még csak a kezdet kezdetén van. Hisz [a] szabad szavazás még nem elég, a lényeg, hogy az új népies energiák megfelelő alkotásokban is nyerjenek kifejezést. Nagy szellemi és erkölcsi alapvetésre lesz itt szükség. Ezt csak oly emberek végezhetik, akik távol állanak a pártok tülekedésétől. Egy olyan Fabian Society²-félére gondolok, amely generálistábjá lehetne és szintézise minden alkotó, tehát *nem dogmatikus* törekvésnek.

Épp most fejeztem be egy nagyobb cikket *What is happening in Hungary*³ címen. Kérlelhetetlenül nyílt és őszinte vagyok benne, s bár a magyar demokrácia útját védem és az eddigi eredményeket elismerem, tanulmányom nem fog tetszeni sem bal felé, sem jobb felé. Még nem tudom, hogy hol fogom tudni elhelyezni, mivel a szocialista, de antiszovjet New Leadernek, mely a cikket többször kérte, az túl hosszú, és mint sejtem, sértené dogmatikusan antiszovjet felfogásukat, míg én – bár nem vagyok optimista – reményt adok egy *twilight zone*⁴ kialakulásához a Nyugat és a Kelet között. Ezt a kis, nem fontos epizódot csak azért említem fel, hogy lásd, hogy továbbra is az a kényelmetlen bajtárs maradtam, aki mindig voltam. Sőt talán még merevebben, mivel közel a kapuzáráshoz, csak egyetlen mértékem maradt: a lelkiismeretem, mely a taktikázást kizárja. Taktikázni csak annak lehet és szabad, akinek hatalma van. Nekem pedig nincs. Az ügynek csak őszinte szókimondással használhatok, és Neked is, aki egyre inkább az ügy szimbóluma leszel. Hisz ami ma történik, nem szovjet, hanem az októberi forradalom szellemének a megvalósítása. *Ez a vonal ad Neked egyre nagyobb fontosságot és jelentőséget.*

Böhm is, mint írja, ebben a szellemben kíván dolgozni. Ő már alighanem otthon van, és hiszem, hogy őszintén követni fog. Bölönit is ilyen fegyvertársadnak tekintem. A régi októbristák között elsősorban Csécsyt, Supkát és Nagy Vincét. Mint hallom, Vámbéry még mindig habozik, hogy hazatérjen-e, de azt hiszem, hogy végül nem marad más választása. Utolsó időben ritkán levelezünk, mivel velem szemben a cseh árulókat védelmébe vette neveléses állérvekkkel.⁵ Azt hiszem, hogy könnyen lehetne találni az emigrációban még vagy egy tucat embert, értékes embert, akik hazamennének, ha Te hívnád őket, és ha a vízumot az új kurzus megadná nekik.

Ani engemet illet, álláspontomat ismered. Amerikai állampolgárságomat nem adnám fel, mivel az esküm köt, és sok mindenért hálás vagyok Amerikának. Mégis úgy érzem, hogy mint amerikai magyarnak, nem politizáló magyarnak, átmenetileg otthon volna a helyem, és érzem a kötelességet, hogy nehéz munkádban támogassalak és a veszélyek közepette Melletted legyek.⁶ Tehát el volnék rá szánva, hogy átmeneti időre hazamenjek. Mert bár nem áltatom magamat azzal, hogy „tettekkel tényező legyek”,⁷ viszont talán szerénytelenség nélkül mondhatom, hogy mint szemlélő és tanácsadó a háttérben lendíthetnék törekvéseken [sic!]. Annál is inkább, mivel a vak is látni fogná, hogy nem politikai ambícióból vagy nyereszkezdésből megyek haza, hanem áldozatot hozok az ügynek, mivel az egészségem nagyon labilis, és családomat itthagyni nehéz. De azt mondják, hogy még mindig van egy nem nagyon számos, de értékes csoport, amely megszívlelné tanácsaimat és intelmeimet.

Ugyanakkor talán régi ismeretségeket újíthatok fel az utódállamok felől, melyek hasznokra lehetnének. Mindennek egyetlen feltétele volna: lelkiismereti szabadságom biztosítása s mérgezett fegyverek eltiltása velem szemben, ki fegyvertelenül jövök. Alig hiszem, hogy a hivatalos Amerika bárminő védelemben is részesítene, vagy segítene abban a problémában, hogy kenyeremet az átmeneti időben megkeressem. (Amerikai nyugdíjam nagyon kevés, alig elég Feleségem eltartására távollétem alatt.)

Ismétlem: ezek között a keretek között rendelkezéssel velem! Csak azt kötöm ki, hogy bevárhassam András fiam visszatérését Németországból. Már három éve és négy hónapja szolgál, s vele akarok lenni pár hétig, hisz az ideiglenes hazatérés úgy fizikailag, mint erkölcsileg olyan terheket róna rám, hogy a búcsú családomtól valószínűleg végleges lesz.

Mindezen tervezgetések továbbfűzésére és új momentumok megvitatására szükséges volna, hogy valami cím alatt levelezésünket biztosítsuk a mindenféle cenzúrától. Azt hiszem, hogy ha majd Pesten leszel, ezt nem lesz nehéz valamelyik barátod révén biztosítani.

Isten adja, hogy heroikus munkádban a Kegyelmes Asszony teljesen helyreállt egészségben Melletted lehessen. Lendületére, intuiciójára, szívós kietartására nagy szükséged lesz. Noked és az Ügynek. Ő csakugyan hivatott arra, hogy elmagyarázza az *igazi* Anglia értékét és jelentőségét.

Ebben a hitben és reményben Őt és Téged tisztelettel és szeretettel üdvözöl s írig hú barátod és bajtársad

Jászi Oszkár

Mint olvasom, Halász Miklós⁸ egy állítólagos „Jászi-végrendeletet” ismertetett Londonban. Ilyen végrendelet természetesen nem létezik nála. Ő vállalkozott, hogy ha kívánom, ő leveleimet fogja kézbesíteni Budapesten. Erre én egy kollektív levelet írtam Csécsynek, Supkának és Nagy Vincének, anélkül, hogy neveket írtam volna a levélre, nehogy ha a cenzúra kezére jutna, barátaimnak abból kellemetlensége legyen. Ebből a tel-

jesen magánjellel levélből csinált Halász „végrendeletet”.⁹ Ez nyilvánvaló inkorrekttség volt, és igazat látszik adni ellenségeinek, akikkel szemben én őt gyakran védelmeztem.

Bocsánat a rossz gépelésért, de kissé fáradt vagyok visszatérve az oberlini „pihenésből”, ahol feleségemet és anyószámot kórházba kellett vinni, mert megkapták a fluo-t.¹⁰

PIL 704. f. 82. ó. e. (eredeti)

¹ Mag (latin).

² Fabiánus társaság - 1883-1884-ben alapított angol szocialista értelmiségi mozgalom.

³ Mi történik Magyarországon. Megjelent a *Foreign Affairs* 1946. áprilisi számában.

⁴ Itt: semleges zóna (angol).

⁵ Jászi és Vámbéry előbb együtt tiltakoztak Benešnél a szlovákiai magyarok üldözése ellen, de később Vámbéry védelmébe vette a csehszlovák nemzetiségi politikát, míg Jászi folytatta nyilvános tiltakozását. Később Jászi elesen bírálta Vámbéry könyvét, a „Hungary - to be or not to be” („Magyarország - lenni vagy nem lenni”) címűt, amely akkor jelent meg New Yorkban.

⁶ Hazatérése tárgyában csaknem szó szerint ugyanezt írta Csécsynek néhány nappal később (*JOVL* 482. és *kör.*), hozzáfűzve még: „...mint megfigyelő és tanácsadó a háttérben lendíthetnék törekvéseiteken. Ehhez járul, hogy Károlyi mellett szeretnék lenni az átmenet veszélyes ideje alatt, hisz barátságunk a lefolyt évtizedek alatt csak kimélyült.”

⁷ Gömbös Gyula sokat gúnyolt mondása, mikor újra kormányhivatalt vállalt.

⁸ Halász Miklós radikális újságíró volt, részt vett az öszirózsás forradalomban, a két háború között Csehszlovákiában élt, ahonnan a német megszállás elől Párizsba menekült, majd Jászi segítségével az USA-ba. A *Századunk*, majd Amerikában a *Harc* és a *Magyar Fórum* munkatársa, a Demokratikus Magyarok Amerikai Szövetségének aktív tagja lett. A háború után több könyvet írt.

⁹ Az 1945. október 22-én kelt levelet, melyben Jászi kifejti elképzeléseit a Magyarországon követendő politikáról, közölte a *Haladás* című hetilap 1946. január 5-i száma, illetve újabban a *JOVL* is.

¹⁰ Influenza (angol).

178. BÖHM VILMOS TÁVIRATA KÁROLYI MIHÁLYHOZ

(Budapest, 1946. január 7.)

Returned from exile. Admire astonishing effort of Hungarian working people reconstructing country. Workers, peasants, democratic intellectuals join freezing and hungry common struggle for rebuilding, but unbearable awful misery may cause interruption of production and lead to catastrophe. Men, women, especially children mortality gruesome. Immediate help absolutely necessary. Hungarians in foreign countries must sacrifice [sic] last penny for relief. Most important that medicaments, food, clothes collected for relief in England, USA, Sweden, Switzerland be immediately transferred to Hungary. Turn to Labour Party. Two big airplanes lent for some weeks could transport huge relief stocks already collected. Ask for airplane saving with this action ten thousands Hungarian lives and Hungarian democracy. Emigrants warmly awaited home. Corresponding resolution will be published soon. Ascertained, unfavourable reports spread everywhere about Hungarian democracy, hostile libels. Freedom, order reigns, only economic difficulties aggravate situation. Práger should help too. Awaiting telegraphic reply.

PIL 704. f. 82. ó. e. (eredeti)

*

Visszatértem a száműzetésből. Csodálom a magyar dolgozó nép bámulatos erőfeszítéseit az ország rekonstrukciójára. A munkások, parasztok és a demokratikus értelmiség fázva és éhezve vesznek részt a közös küzdelemben az újjáépítésért, de az elviselhetet-